

Опубліковано: Туристична індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (6-7 травня 2010 р., м. Луганськ). – Вип. 5. – Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. – С. 148–154.

УДК 338.486

В.С. Пацюк

ПІДПРИЄМСТВА ВАЖКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЯК ОБ'ЄКТИ ІНДУСТРІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Гіпершвидкі темпи розвитку туризму обумовлюють еволюційні зміни як форм туристичної діяльності, так і туристичних потреб. Якщо колись акцент робився на популярності та історичній чи природній цінності об'єкту, то нині домінуючими факторами стають унікальність та ексклюзивність туристичного продукту. Сучасних туристів не завжди задовольняє стандартний туристичний асортимент – пляжі, палаци та музеї, вони прагнуть до комплексних вражень, що будуть охоплювати найрізноманітніші об'єкти. Однією із складових забезпечення подібних комплексних вражень є відвідування індустріальних підприємств, що знайшло відображення у такому туристичному напрямку як індустріальний туризм. До того ж, багато підприємств з метою залучення нових клієнтів та ознайомлення туристів із виробництвом організують на своїх підприємствах численні презентації та демонстрації методів виробництва продукції.

Особливості становлення та розвитку індустріального туризму висвітлювалися українськими вченими-географами О.О.Бейдиком, В.Л.Казаковим, Л.І.Зеленською, Т.А. Казаковою, О.Є.Афанасьєвим. Дана проблематика також досить широко представлена в мережі Internet.

У представленому дослідженні увагу акцентовано на вузькому аспекті даного туристичного напрямку – розвитку індустріального туризму на підприємствах важкої промисловості. Було поставлено завдання систематизувати та структурувати інформацію про особливості розвитку туризму на підприємствах електроенергетики, металургії, машинобудування та хімічної промисловості як в нашій країні, так і закордоном.

Ґрунтовне вивчення даної тематики дозволяє зробити галузевий аналіз сучасного стану впровадження індустріального туризму.

- Електроенергетика. Найбільший досвід з організації подорожей на енергетичні підприємства має Франція, де туризм на АЕС існує вже

понад 20 років і французьке міністерство атомної енергетики пов'язує з цим досить великий відсоток прибічників розвитку даного виду енергетики в країні. Нині ж у Франції лідером за кількістю відвідувачів є припливна електростанція в Рансі, яка щорічно приймає 300000 туристів [3].

В Естонії висунуто ідею влаштувати музей на базі зупиненого першого блоку Балтійської ЕС, для чого є все необхідне – збереглися турбіна з генератором, казан, щит управління, допоміжне устаткування. Створення такого музею дозволить зберегти для нинішнього покоління і для нащадків історію сланцевої енергетики [5].

Одним з найбільших об'єктів індустриального туризму є гребля гідровузла Санься (Три ущелини) в Китаї, яку щорічно відвідує понад 1 млн туристів.

Туризм на підприємства електроенергетики почав практикуватись і в Україні. І якщо відвідування найбільшої в Європі Дніпрогес є доволі складним, так як потребує цілої низки формальностей, то відвідування АЕС є цілком реальним. Охоче приймають туристів на Південноукраїнській АЕС, де можна спуститись в машинне відділення одного з трьох реакторів, зупинитись в блоці щитового управління, прямо за стінкою якого розміщений атомний реактор

За попередньою домовленістю на екскурсію можна потрапити до Запорізької АЕС – найбільшої атомної станції Європи. Туристам демонструють турбінне відділення, де безпосередньо виробляється ядерна енергія, та навчально-тренувальний центр, що є єдиним в Україні, де навчають оперативний персонал реагувати на можливі нештатні ситуації [2].

Проте найбільшою популярністю у туристів користується Чорнобильська АЕС, що в 2009 році визнана найнеординарнішим туристичним об'єктом світу. В програму туру, крім відвідування самої ЧАЕС, входять екскурсія по «мертвих» містах - Прип'яті, Чорнобиллю, де туристи прогулюються по околицям рижого лісу (радіаційний фон – 1500 рентген на годину), фотографуються на фоні саркофагу і навіть заїзд в село Куповане, де місцеві самосельці кормлять екскурсантів українським борщем та салом [7].

- Металургія. Надзвичайно популярний ретротур на колишній металургійний завод у Чикаго. Туристи не лише дізнаються про каторжну працю металургів у XIX столітті, але і мають можливість відчутти її на собі [4]. Піонером промислового туризму на території колишнього СРСР є металургійний гігант «Северсталь». Вивчивши досвід промислових міст північної Англії, де складувні, кораблебудівні і хімічні підприємства були одним з об'єктів залучення туристів в промислові міста, ця компанія, що є єдиним підприємством чорної металургії Росії, яке входить в 20 кращих сталеплавильних заводів світу, сама запропонувала туристичним агентствам,

щоб популярні за кордоном круїзи теплоходів по Верхній Волзі включали відвідини металургійного гіганта в Череповці. Туристам, а серед них 80% іноземців, пропонують маршрут «Сталь та мереживо», під час якого їх знайомлять з ВАТ "Северсталь". У програму екскурсії входять відвідини доменної печі "Северянка", занесеної до Книги рекордів Гіннеса. Знайомство з технологічним процесом від коксохімічного, доменного, конверторного, обтискового виробництва і закінчуючи прокатними цехами, відвідини виробництва предметів народного споживання, музею історії металургійного комбінату.

- Машинобудування. Дана галузь є безсумнівним лідером за кількістю відвідувачів, широка пропозиція дозволяє її проаналізувати за декількома складовими:

- Авіабудування. Свої двері для відвідувачів відчиняють літакобудівні корпорації Boeing, Airbus та ракетно-космічна Northrop Grumman, де демонструють всьому світу свою відкритість, безпечність та мирну спрямованість. Вартість екскурсій по їх об'єктам не перевищує 100 доларів, що окупаються безліччю атракціонів, що включені до програми. Відвідувачі «літають» на справжніх авіаційних та космічних тренажерах, власними руками збирають діючі маленькі літаки, сидять в кріслах пілотів і навіть обідають в «космічних їдальнях» [7].

На півдні Франції, неподалік від Тулузи, де розміщений найбільший в Європі центр авіаційної промисловості, компанія Airbus запрошує туристів на екскурсію в гігантські ангари, де можна побачити аеробуси A 330, A 340 та A 380 чи обрати один з маршрутів, що розповідає про процес будівництва літаків.

- Автопромисловість. У західних країнах найбільшою популярністю та престижем користуються відвідування автопідприємств. З огляду на цю тенденцію, найбільші автовиробники намагаються організувати так зване «вражаюче виробництво» [7], шляхом реструктуризації як самого виробничого процесу, так і будівництва ультрасучасних підприємств. Завод в Лейпцигу є першим «дизайнерським» промисловим об'єктом BMW, при створенні якого було оголошено конкурс на розробку архітектурного проекту заводу. Кожен день його відвідують до 100 чоловік. Відвідувачів вражають ще при вході: в гігантському холі гігантському холі над стійкою ресепшн пропливають по конвейєру кузова автомобілів, що підсвічуються синім неонам. Цей же неоновий конвейєр проходить над головами людей в їдальні і в заводських офісах. У цехах можна спостерігати світ техномайбутнього. 500 величезних, вдвічі більших за людину, роботи беруть кузова, що наближаються, і прикріплюють до них нові деталі.

Головний конкурент компанії, Audi, вже відкрила для відвідувачів та стилізувала під авіаційні ангари практично всі свої заводи. Інший конкурент,

Volkswagen, пішов ще більш креативним шляхом, так як і створення, і продаж автомобіля нагадують сучасний театральний спектакль. Дана компанія інвестувала 187 млн. євро в будівництво особливого заводу для виробництва автомобілів Phaeton – «Скляної мануфактури». Стіни заводу – з скла, а конвеєри – з цінних порід дерева. Але ноу-хау «Скляної мануфактури» в тому, що клієнт в «суспільному центрі» заводу може заздалегідь визначити комплектацію своєї машини, зібравши її на гігантському сенсорному моніторі, потім прослідкувати весь цикл виробництва свого автомобіля, а згодом забрати готову машину буквально з конвеєра.

Виробники Ford, в процесі зацікавлення відвідувачів, зробили основну ставку на багату історію своєї фірми. В спеціально створеному в Детройті «Червоному Центрі Форду» (Ford Rouge Centre) відвідувачів спочатку на спеціальних автобусах возять по місцях, де понад сторіччя тому жив та працював засновник компанії Генрі Форд. Потім, в Rare Historie Viewing, їм розповідають про всі злети та падіння, які пережила компанія. Далі в спеціальній Віртуальній Студії досконально пояснюють весь складний процес виробництва сучасного американського автомобіля. Після чого всі разом підіймаються на 80-метрову оглядовий майданчик, звідки оглядають «володіння Ford'у». І лише наприкінці програми екскурсантів відводять до складального цеху, де в них на очах збирають справжній Ford F - 150. Однак, все це вже не безкоштовно. Вартість квитка, в залежності від віку від 10 до 14 доларів [3].

Подібні тенденції знайшли відображення і в Росії, де завод вантажівок Volvo Trucks, що розміщений в Калюзі надав екскурсантам можливість на власні очі побачити виробництво автомобілів на конвеєрах.

- *Суднобудування.* Концерн Aker Yards почав проводити екскурсії на судноверф в Турку (Фінляндія). Така екскурсія триває 3 години, в ході якої — відвідування Музею мореходства, знайомство з сучасними суднами, призначеними для туристичних круїзів та відвідання суднобудівної верфі. У Франції користуються підвищеним інтересом Атлантичні верфі в Сен-Назарі. Подібну практику переймають країни СНД – в Росії можна відвідати суднобудівний завод «Алмаз» в Санкт-Петербурзі, а в Україні - найстарішу корабельну верф країни – Миколаївський суднобудівний завод ім. 61 комунара.

- *Виробництво електротехніки.* Підприємства даної галузі поки не так широко популяризовані. Так першою серед російських виробників побутової техніки стала проводити концепцію відкритого виробництва компанія POZIS. Вона організовує екскурсії, під час яких всі бажаючі можуть ознайомитися з процесом виробництва холодильної техніки, попрацювати на конвеєрі, дізнатися про перспективи розвитку компанії.

- Хімічна промисловість. Найбільшим попитом серед галузей хімічної промисловості користуються хіміко-фармацевтичні підприємства, хоча й вони в цілому є закритими для сторонніх. Відвідувачів пускають лише на ті підприємства, які повністю автоматизовані та відповідають міжнародним стандартам виробництва (GMP), зокрема, в Росії – це "Отечественные лекарства", "Верофарм", завод "Красногірськ лікзасоби", ЗиО "Здоровье", "Полисан", "Фармсинтез", "Акрихин" и "Фармстандарт". Правда, большинство из них показывают только отдельные цеха и только по индивидуальной договоренности с руководством [4].

На потік екскурсії поставлені хіба що на заводі "Красногірськ лікзасоби". На екскурсії демонструється весь процес створення лікарських трав і зборів. Екскурсія починається в лабораторіях, де свіжі партії трав перевіряються на мікробіологічну чистоту, радіацію, домішки важких металів. На наступному етапі сировина подрібнюється і фасується для подальшого зберігання у вигляді напівфабрикатів на складі. Останній етап - підготовка продукції - трав'яний потік під тиском летить по напівпрозорих трубах, дозується, розсипається по пакетиках фільтру, упаковується в пачки, які - це єдина неавтоматизована стадія - працівники укладають в коробки. Далі готова продукція поступає на склад, що підсвічується рожевим світлом. В кінці екскурсії гостей пригощають смачним трав'яним чаєм і запрошують у фірмовий магазин, де відвідувачі можуть придбати свіжі трави, збори і ароматні спеції за заводськими цінами [6].

Аналізуючи зібраний матеріал можемо підсумувати, що керуючими мотивами для підприємств важкої промисловості, що залучають туристів, є не стільки можливість отримання прибутку, скільки реклама продукції та покращення власного іміджу. Окрім цього важливим аспектом є те, що перетворення виробництва на туристичний об'єкт стимулює поліпшення корпоративного клімату і трудових відносин на підприємстві, робітники починають ретельніше ставитись до своїх функціональних обов'язків, коли знають що можуть потрапити до поля зору туристів. Туристи ж під час відвідування підприємств можуть не лише ознайомитись з процесом виробництва, а й взяти участь у виготовленні певних виробів, отримати енциклопедичні знання про різні галузі господарства та перейняти позитивний досвід створення промислової продукції.

Індустріальний туризм небезпідставно зайняв свою нішу на світовому туристичному ринку чого не можна сказати про ринок туристичних послуг України. Якщо в західних країнах неможливість відвідання певного підприємства може негативно позначитись на його репутації, то в нашій країні керівництво підприємств є противником залучення туристів, бо вважає цю справу нерентабельною. Тому сьогодні постало завдання переконати управлінців у доцільності розвитку індустріального туризму, так

як це є не лише безкоштовною рекламою, а й засобом підвищення іміджу для цілого регіону та демонстрації промислової могутності країні на міжнародній арені.

Список використаних джерел

1. Бердичевская М. В Украине развивается промышленный туризм //Власть денег. – 2005. - №59.
2. Детище XX века_ Экскурсия на Атомную Станцию Энергодара // *tourist.kharkov.ua*
3. Индустриальный туризм // *melodytour.ru*
4. Индустриальный туризм // *darkindustry.darkside.ru/tourizm/index.htm*
5. Отчёты о путешествиях по Украине и миру // *pardustur_ru.mht*
6. Промышленный туризм. Что это такое? // *welcometoua.com/3.html*
7. Чумаков В. Сборочный цех впечатлений // Вокруг света. – 2007. - №11. – С. 116 – 126.

Пацюк В.С. Підприємства важкої промисловості як об'єкти індустріального туризму

У статті акцентовано увагу на проблематиці розвитку індустріального туризму. Систематизовано та структуровано інформацію про досвід становлення індустріального туризму на підприємствах важкої промисловості. Виділено провідні мотиви розвитку туризму на індустріальних підприємствах.

Ключові слова: індустріальний туризм, важка промисловість, індустріальне підприємство.

Пацюк В.С. Предприятия тяжелой промышленности как объекты индустриального туризма

В статье акцентировано внимание на проблематике развития индустриального туризма. Систематизировано и структурировано информацию об опыте становления индустриального туризма на предприятиях тяжелой промышленности. Выделены ведущие мотивы развития туризма на индустриальных предприятиях.

Ключевые слова: индустриальный туризм, тяжелая промышленность, индустриальное предприятие.

Patsiuk V.S. Enterprises of heavy industry as the objects of industrial tourism

In the article attention is accented on проблематиці of development of industrial tourism. It is systematized and structured information about experience

of becoming of industrial tourism on the enterprises of heavy industry. Leading reasons of development of tourism are selected on industrial enterprises.

Key words: industrial tourism, heavy industry industrial enterprise.